

Natalija Majsova

MUNDANEUM KOT SEMIOTIČNI KONDEZATOR: IZZIVI INTERPRETACIJE KULTURNE DEDIŠČINE V KONTEKSTU NJENE HIBRIDIZACIJE

IZVLEČEK

Članek obravnava izzive, ki jih za interpretacijo dediščine predstavlja trend hibridizacije dediščinskih institucij (brisanje meja med knjižnicami, muzeji in arhivi) in obiskovalčeve izkušnje, ki jo danes pogojuje vse bolj mediatizirano razumevanje dediščine. Kot študijo primera avtorica obravnava belgijsko arhivsko, muzejsko in razstavno središče Mundaneum. Mundaneum analizira kot semiotični kondenzator – dediščinski objekt, ki aktivno utrjuje in gradi svoj simbolni status »Googla iz papirja«, s katerim upravičuje svoj pomen za preteklost, sedanjost in prihodnost. Članek z naratološko analizo predstavi genezo tega simbolizma v znanstvenih razpravah. Na podlagi študije primera – Mundaneumovega arhiva 30.000 projekcijskih stekelc za optično laterno in pristopov k interpretaciji te dediščine – izpostavi izzive, ki jih predstavljajo tovrstni simbolistični in konceptualni pristopi k dediščini za njeno odgovorno interpretacijo.

KLJUČNE BESEDE: interpretacija dediščine, spominske študije, semiotični kondenzator, Mundaneum, optična laterna

The Mundaneum as a Semiotic Condenser: Challenges of Interpreting Cultural Heritage in the Context of its Hybridisation

ABSTRACT

The article discusses certain heritage interpretation challenges posed by both the hybridisation of heritage institutions (the blurred boundaries between libraries/

museums/ archives) and the visitor's increasingly mediatised experience of heritage. The Mundaneum – a Belgian archival, museum and exhibition centre – is used as a case study. It is analysed as a semiotic condenser – a heritage object that actively reinforces and develops its symbolic status as a 'paper Google', thereby emphasising its significance for the past, present and future. I offer narratological analysis of the genesis of this symbolism in scientific discussions and focus on heritage interpretation in the context of the Mundaneum's archive of 30,000 optical lantern glass slides in order to highlight the challenges such symbolic and conceptual approaches to heritage bring to its responsible interpretation.

KEY WORDS: *heritage interpretation, memory studies, semiotic condenser, Mundaneum, optical lantern*

1 Uvod¹

Sodobni pristopi k interpretaciji kulturne dediščine temeljijo na izhodiščih, zapisanih v mednarodni Konvenciji za varstvo svetovne kulturne in naravne dediščine (UNESCO 1972). V skladu s temi izhodišči – ki so sicer predmet aktivne razprave v okviru Organizacije združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO) ter drugih mednarodnih, regionalnih in nacionalnih deležnikov – je dediščina izjemno širok, skorajda vseobsegajoč pojem, ki se nanaša na preteklost in sedanost človekovega bivanja na Zemlji. Interpretacijo dediščine pa UNESCO v temelju razume kot etično dejavnost, ki naj sledi izključno izobraževalnim in trajnostnim ciljem, tj. spodbujanju ohranjanja naravne in kulturne dediščine prek osveženega, odgovornega ravnanja z njo v dobrobit skupnosti (prim. Hodges 2019; Topler in Kužnik 2019: 631–632). Smernice UNESCO in zaveza, ki izhaja iz njih, so mednarodnopolitični odgovor na vse večjo medsebojno povezanost sveta ter razmah turizma in drugih oblik migracij na eni strani in vprašanje upravljanja z bliskovito naraščajočo količino in formalno

-
1. Članek je nastal v okviru projekta B-magic. The Magic Lantern and its Cultural Impact as Visual Mass Medium in Belgium (1830-1940), ki je financiran iz sredstev FWO in FNRS kot projekt sheme Excellence of Science s projektno številko 30802346. Projekt B-magic piše še nenapisano zgodovino čarobne svetilke kot množičnega medija v Belgiji. S tem pripeva k raziskavam belgijske kulturne zgodovine in k pisanju mednarodne zgodovine medijev. / The article was written within the framework of the B-MAGIC. The Magic Lantern and its Cultural Impact as Visual Mass Medium in Belgium (1830-1940) project funded by FWO and FNRS under the Excellence of Science (EOS) project number 30802346. B-Magic will write the as yet unwritten history of the magic lantern as a mass medium in Belgium. In doing so, it will provide an essential contribution to the study of the country's cultural history as well as to international media historiography.

diverziteto informacij na drugi. Skrb UNESCO za etiko interpretacije dediščine sovпада tudi s trendi hibridizacije dediščine. Postopki hibridizacije temeljijo na dveh premislekih. Prvi je epistemološki preskok v razumevanju dediščine, ki je muzeološka stroka praviloma ne obravnava več zgolj z vidika zapuščine same, tj. kot artefakte iz preteklosti, ampak tudi z vidika obiskovalčeve izkušnje, ki jo sooblikujejo artefakti, interpretator in interpretacija, ki temelji na sporočilih, mizansceni, vzpostavljenem prostoru-času in različnih prijemih, namenjenih zagotovitvi angažiranosti občinstva. Hibridizacija dediščine vpliva tudi na pristope k njenemu ohranjanju, varovanju in prezentaciji, za katere je v kontekstu sodobnega multimedijskega sveta značilno brisanje meja med institucijami arhiva, knjižnice in muzeja (Canclini 1990; Pieterse 1994; Andrade 2013; Gwiazdzinski 2016).

V tem članku kot primer hibridne dediščine, ki opozarja na določene etične in analitične izzive, ki jih predstavljajo projekti hibridizacije dediščine z vidika študij kulturnega spomina, analiziram belgijski (valonski) arhivski center Mundaneum v valonskem Monsu. Nekoč optimistično zasnovana »palača svetovnega znanja« oz. Svetovna palača (1920–1934),² ki si jo je zamislil pravnik in kozmopolit Paul Otlet (1868–1944) v sodelovanju z diplomatom, pravnikom in nobelovcem Henrijem La Fontaineom (1854–1943), je danes središče valonskih arhivov, ki ga zaznamuje izrazito neskladje med statusom dediščine in ambicijami sodobnega raziskovalno-razvojnega, izobraževalnega in arhivskega središča. Mundaneum 21. stoletja ni niti zgolj spomenik dejavnostim Paula Otleta niti sodobna Svetovna palača, zibelka znanja, ki bi sledila temeljnim načelom klasifikacije in dokumentacije, kot jih je konec 19. stoletja vzpostavil Otlet, skupaj z La Fontainom soavtor sistema univerzalne decimalne klasifikacije (UDK), objavljenega leta 1905 (Mundaneum 2020).³ Obenem sodobni Mundaneum, križanec med arhivom,

2. Koncept Svetovne palače oz. Mundaneuma se je prvotno imenoval Mednarodni muzej. Otlet ga je prvič predstavil v kontekstu Kongresa mednarodnih združenj v Bruslju leta 1910, kjer je bil projekt tudi del Bruseljske univerzalne razstave (*Exposition universelle*). Koncept Mednarodnega muzeja je dopolnjeval načrt Svetovnega mesta (*Cité mondiale*), v okviru katerega bi deloval Muzej, kot tudi cela vrsta drugih muzejev, knjižnic in arhivov, namenjenih ohranjanju svetovnega znanja in lažšanju dostopnosti do njega. Arhitekturne načrte za Svetovno mesto, ki naj bi imelo podoben institucionalni in mednarodnopravni status, kot ga ima Vatikan, je pripravljala Le Corbusier, med možnimi mesti kandidati za integracijo Svetovnega mesta pa so bili Ženeva, Bruselj in Antwerpen (Van Acker 2012).
3. Otlet se je podpisal pod nekaj bolj ali manj znanih izumov oz. konceptov. Leta 1906 je skupaj z Robertom Goldschmidtom izumil mikrofilm, za katerega si je predstavljal, da bo rešil problem shranjevanja vse večjih količin informacij. Istega leta je v brošuri Vidiki knjige – *Les aspects du livre* opisal vizijo prenosnega telefona. Razmišljal je tudi o zasnovi mikrofotične knjige in o raznolikih nadgradnjah projekcijskih sistemov v povezavi z razvojem fotografije (Rayward 2017).

knjižnico in muzejem, svojo javno podobo gradi ravno na tej predzgodovini, s katero utemeljuje tudi svoje trenutno poslanstvo. S perspektive spominskih študij in kritičnih študij dediščine analiziram sodobni Mundaneum kot primer hibridne dediščine, pri čemer posebej izpostavim procese semiotične kondenzacije (Lotman 1987; 1990), ki zagotavljajo koherentnost obiskovalčeve izkušnje. Mundaneumova javna podoba namreč ne gradi toliko na obljudi stika z avtentičnostjo kot na interpretaciji dediščine s pomočjo raznolikih, skrbno izbranih, ampak tudi zelo heterogenih narativnih in ikonografskih asociacij.

2 Mundaneum kot hibridna dediščina: konceptualna izhodišča in metodologija

2.1 Zgodovinski kontekst predmeta raziskave

Svetovna palača – Mundaneum (1920–1934), namenjena klasifikaciji in dokumentaciji vsega svetovnega znanja ter razvoju podpornih sistemov in medijev za boljšo dostopnost svetovnega znanja, je v letih 1920–1934 s podporo belgijske monarhije delovala v palači Cinquantenaire v Bruslju. Po prekinitvi državnega financiranja leta 1934 so bile pisarne Mednarodnega inštituta za bibliografijo in drugih organizacij, ki jih je vzpostavil Otlet (predstavljene v naslednjem poglavju), locirane na njegovem bruseljskem naslovu, arhivske zbirke Svetovne palače pa so ostale v palači Cinquantenaire do leta 1941, ko je palačo med drugo svetovno vojno zasegel nemški okupator. Nacisti, ki so v palači Cinquantenaire pripravili razstavo zgodovine tretjega rajha, so zbirke Mundaneuma premestili v zgradbo v Leopoldovem parku v Bruslju, kjer je nekoč deloval Anatomski inštitut Raoula Warocquéja. Od leta 1972 do leta 1993 so jih večkrat selili iz skladišča v skladišče (Gillen 2010; Mundaneum 2020).

Leta 1984 je organizacija naslednica Otletove Svetovne palače, Prijatelji Svetovne palače (*Les amis du Palais mondial*), vse zbirke podarila francoski (valonski) skupnosti v Belgiji. Ta je leta 1993 na pobudo tedanjega valonskega ministra za izobraževanje Elia di Rupa (kasneje župana Monsa) odločila o dokončni preselitvi arhivov v poslopje nekdanje osrednje trgovine v Monsu, kjer se nahajajo še danes in kjer od leta 1998, ko so arhive nadgradili z inovativno organiziranim muzejskim prostorom, ki sta ga zasnovala arhitekta François Schuiten in Benoît Peeters, deluje sodobni Mundaneum – »največje arhivsko in razstavno središče v Valoniji« (Mundaneum 2020; Wright 2014) in turistična znamenitost mesteca Mons (flamsko Bergen). Širši javnosti je Mundaneum danes znan predvsem kot »Google iz papirja« (Le Monde 2009), kar je površen, a privlačen sklic na Otletovo utopično idejo dokumentirati, medsebojno povezati in olajšati dostopnost »znanja celega sveta« v Svetovni palači s pomočjo

UDK. Tudi Otletova ideja Svetovne palače – Mundaneuma je sicer zaživela in delovala v veliki meri ravno zaradi izjemno dodelane javne podobe, ki je idejo svetovnega »mesta znanja« navezal na pacifizem, internacionalizem in kozmopolitizem začetka 20. stoletja. Te večno zelene teme so v osnovo svojega poslanstva položili tudi upravniki Mundaneuma 21. stoletja. Ne glede na to se sodobni Mundaneum po poslanstvu, ambicijah in delovanju korenito razlikuje od Otletove utopične institucije.

2.2 Hibridnost Mundaneuma

Mundaneum v Monsu, ki zajema tudi artefakte iz Otletovega Mundaneuma, vključno z naborem skrinjic za hrambo indeksacijskih kartic, ključnega pomena za analogne kataloge na osnovi sistema UDK, avtentičnost izkušnje po vzoru sodobnih trendov bolj kot na stik s starimi objekti veže na učinkovito uprizoritev izbranih ključnih idej iz preteklosti (prim. Smith 2006). Pri tem gradi na mnemonični scenografiji (integracija spomeniških in antikvarnih elementov v nevtraln lokacijo) in učinkoviti pripovedi (ki poveže preteklost in prihodnost, nacionalno identiteto in kozmopolitizem). Scenografija in pripoved temeljita na premišljenih izbirah, za katere raziskovalci, ki preučujejo kulturni in kolektivni spomin ter kulture spominjanja, kot tudi strokovnjaki s področja varstva in interpretacije dediščine ugotavljajo, da nikoli niso nevtralne, pač pa odražajo določene predpostavke o preteklosti in družbena razmerja moči. David Lowenthal (2015) takšno premišljeno obujanje preteklosti s pomočjo dediščine označuje kot reprezentiranje preteklosti, ki jo je določena skupnost aproprirala na izrazito instrumentalističen način in ki glorificira mite, da promovira zgodbe, vezane na določeno lokacijo oziroma identitete. Te vrste »dediščinska zavest« ni v nobeni povezavi z avtentičnostjo oziroma resnico, četudi se pogosto naslanja na spoznanja zgodovinarjev ali kustosov, katerih »avtorizirani diskurz« (Smith 2006) pomaga pri reinveciji tradicije.

Jay Winter (1995) sicer izpostavlja tudi, da imajo kraji spominjanja in nanje vezane javne komemoracije potencial, da omogočijo dominiranim skupinam, da v javnosti izpodbijejo svoj podrejeni status. Winterjev premislek se seveda nanaša na dediščino in obeleževanje zločinov proti družbenim agensom, ki so še vedno v nevladajočem položaju, vendar ga lahko uporabimo tudi pri premisleku o statusu in pomenih dediščine, kakršno predstavlja Mundaneum – dediščine idej in oseb, ki jih težko štejemo med zatirane v materialnem, ekonomskem ali družbenem smislu. Nenazadnje je bil ustanovitelj Mundaneuma Paul Otlet ugleden pravnik, bibliotekar in kulturni diplomat, ki je uspel pridobiti tako politično kot družbeno podporo za radikalno novatorsko idejo, kot tudi premožen belopoliti moški (prim. Gillen 2010). Pa vendar je ideja palače svetovnega znanja, vpeta v vizijo

omreženega sveta, v katerem bi bilo znanje na zahtevo izjemno hitro dostopno sleherniku s pomočjo elektronskih medijev (Otlet je predvidel uporabo telefona, televizije in radia za te namene (Levie 2006; Otlet 1934; Schafer 2013)), za nekaj desetletij praktično popolnoma utonila v pozabo zaradi političnih okoliščin in strokovnega nerazumevanja njenega dometa. Zato Winterjev premislek v nadaljevanju upoštevam skupaj z metodološkim opozorilom kulturologinje in zgodovinarke Aleide Assmann (2010), ki pravi, da je dediščina vedno plod dialektike med shranjenim kulturnim spominom (dokumenti, artefakti iz preteklosti) in prezentacijo izbranih elementov tega spomina, uokvirjenih z določeno naracijo. S tega vidika je za sodobne pristope k interpretaciji dediščine značilna velika mera hibridizacije: sinergij med artefakti iz preteklosti, sodobnimi naracijami in uprizoritvenimi praksami. Mundaneum v tem oziru ni izjemen, je pa zgovoren primer, ki podpira tezo Assmann, da pasivnega kulturnega spomina ni mogoče strogo ločevati od procesov konstrukcije, kuracije in delovanja krajev spominjanja. Tovrstno privilegiranje sinhronistične obravnave opozarja, da je vsa dediščina polifonična oziroma deluje kot območje stika med shranjenim in upovedanim ter tako sodeluje v pogajanjih glede tvorjenja kulturnozgodovinskih kanonov.

2.3 Mundaneum kot konceptualni izziv

Orisana hibridnost Mundaneuma odraža širšo konceptualno zagato za raziskovalce dediščine ter nanjo vezanih procesov jezikovne in materialne apropiacije in reapropriacije, afirmiranja in izzivanja določenih narativov in interpretacij ter posledično dinamike, ki zaznamuje kulture spominjanja in napovedovanja. Kako analitično zagrabiti simbolno dimenzijo kolektivne reprezentacije in njene transformacije? Že Émile Durkheim (1965: 236–264) je opozarjal, da so kolektivne reprezentacije prekerne ter pod pritiskom časovne in prostorske oddaljenosti neogibno slabijo, če družba njihovega pomena ne ohranja z rituali spominjanja oz. različne vrste komemoracijami. Pierre Nora (1997) je to misel povzel v konceptu krajev spominjanja – *lieux de mémoire*, s katerimi označi vse materialne (spomeniki, obeležja, proslave), pa tudi jezikovne točke (pregovori, fraze), ki napotujejo na določene dogodke iz preteklosti oziroma afirmirajo kolektivne reprezentacije, ki so skupne neki (v njegovem primeru francoski) nacionalni kulturi. Sodobne študije kulturnega spomina upoštevajo tudi pomen preteklosti in kulturnega spomina za napovedovanje prihodnosti in veliko pozornost posvečajo preučevanju nostalgije po preteklosti. Študije nostalgije se praviloma osredotočajo na preučevanje spomina na določena obdobja (npr. socializem v vzhodnoevropskih državah v 20. stoletju), ki so močno zaznamovala družbeno zavest, in na kulturno produkcijo, tako ali drugače (neposredno izdelano v tistem času ali stilistično podobno, retro in repro produkcijo) povezano s temi obdo-

bji. Med pomembnejšimi premisleki, ki jih nudijo študije nostalgije, so analize aksiološke usmeritve nostalgij, ki jih lahko v grobem razdelimo na restorativne (slaviti preteklost) in refleksivne (obuditi preteklost s kritično distanco do nje in njenih implikacij za prihodnost) (Boym 2001).

Vendar sodobni Mundaneum težko analiziramo skozi prizmo krajev spominjanja ali nostalgije, saj ni primarno namenjen spominjanju nekega obdobja, ampak določenih osebnosti (Otlet, La Fontaine) z razmeroma nišno prepoznavnostjo. Prav tako je spomin na osebnosti, ki jih izpostavlja Mundaneum, vezan na razmeroma specifično podvrsto utopičnih idej: idej, ki so za razliko od državotvornih projektov 20. stoletja v veliki meri ostale na papirju oziroma je bila prodornost teh idej (omreženost in splošna dostopnost svetovnega znanja, Bruselj kot intelektualna prestolnica sveta) in njihova relevantnost za današnji čas prepoznana šele retroaktivno in kot afirmacija nekaterih sodobnih razvojnih trendov (npr. razvoj spletnih brskalnikov in digitalnih platform, kot je nemški BAM (prim. Kirchoff et al. 2009), ki povezujejo knjižnice, muzeje in arhive). Mundaneum prepoznava pomen Otletovega projekta kot napovedovalca sedanjosti in s svojim pozicioniranjem v javnosti kot »arhivsko, raziskovalno in razstavno središče« želi preseči meje med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo, zato je oznaka kraj spominjanja v tem primeru, ki se pravzaprav pozicionira kot gradnik prihodnosti, nekoliko nerodna.

2.4 Metodologija: Mundaneum kot semiotični kondenzator

V poskusu analitično prijati problem, ki ga predstavljajo dediščinski objekti z močno materialno in zgodovinsko simboliko ter obenem razmeroma šibko razdelanimi interpretacijskimi cilji in vrednostjo v komunikacijskem spominu družbe, ki jo nagovarjajo, Mundaneum v tem tekstu analiziram kot semiotični kondenzator (rusko семиотический конденсатор, angleško *semiotic condenser*, prevod v slovenščino je avtoričin predlog) (Lotman 1987; 1990). Razmišljanje Jurija Lotmana o kulturnem spominu šele pridobiva prepoznavnost v zahodnih pristopih k študijam spomina, pri čemer preučevalci kulturnega spomina posebej cenijo njegove poskuse razširiti strogo semioticsko zanimanje za kulturo kot tekst na njene materialne vidike (prim. Schönle 2006; Tamek 2019: 1–26). Lotman podobno kot Assmann (2010) ločuje med arhiviranim in komuniciranim spominom ter pomenljivo izpostavi avtokomunikacijsko, z drugimi besedami samoprepričevalno funkcijo, ki jo ima slednji pri vzdrževanju kulturne identitete (Tamm 2019: 6). Pomembno vlogo pri avtokomunikaciji igrajo simboli – označevalci, katerih pomen napotuje na izrazito abstraktne, če že ne metafizične asociacije.

Lotman v svojih poznih delih, ki jih zaznamuje premik k poststrukturalističnemu razumevanju razmerja med strukturo in delovanjem ter prostorsko mišljenje

kulture kot semiosfere, poskusi operacionalizirati kategorijo simbola za analizo kulturnega spomina in procesov spominjanja (Tamm 2019: 6). Pri tem izhaja iz danes standardnih predpostavk sodobnih spominskih študij, tj. o formativni vlogi sedanosti za oblikovanje narativov in podob preteklosti ter o kulturni dediščini kot hkrati objektu sedanosti in objektu kulturnega spomina. Kulturni spomin razume kot del kulture, ki jo v okviru svojega semiotskega konceptualnega aparata opredeli kot semiosfero – mrežo multimodalnih tekstov. Za analizo simbolnih vidikov kulturnega spomina Lotman (1990: 104) predlaga termin semiotični kondenzator – tekst (v svojih poznih delih Lotman kategorijo teksta razširi tudi na druge oblike reprezentacij, vključno z npr. stavbami, zato govori o multimodalnih tekstih) posreduje med različnimi sferami semioze (procesa oblikovanja pomenov v kulturi kot semiosferi), kot tudi med semiotsko in nesemiotsko realnostjo ter med sinhronijo teksta na eni strani in spominom neke kulture na drugi (prim. Semenenko 2012: 111–125). Semiotični kondenzator je torej tekst, katerega simbolna vrednost izvira iz tega, da deluje kot filter in sidrišče določenih narativov, pomenov in konotacij.

2.4.1 Metode dela

V tem članku s pomočjo sodobnega Mundaneuma in interpretacijskih strategij, ki jih razvija za komuniciranje o vizualni dediščini kot delu Otletovega projekta, empirično preverjam operabilnost koncepta semiotičnega kondenzatorja za analizo kulturnega in kolektivnega spomina ter procesov spominjanja (prim. Šakaja 2008). Na podlagi pregleda in naratološke analize znanstvenih in strokovnih razprav o Mundaneumu v zadnjih 45 letih (od Raywardove pionirske biografije Paula Otleta iz leta 1975) in sopostavitve slednjih z Otletovim lastnim kartiranjem njegovega projekta Svetovnega mesta identificiram tri krovne narative, ki se prepletajo v razpravah o njegovi dediščini, in izpostavim, zakaj njihovi poudarki lahko predstavljajo določene omejitve za varstvo in holistično interpretacijo Otletove dediščine. Naratološko analizo omenjenih tekstov (prim. Ducheyne 2005) nadgradim z uvidi lastnega terenskega dela v Mundaneumu med letoma 2018 in 2020 in z multimodalno (naratološko, ikonografsko in ideološkokritično) analizo reapropriacije Mundaneumovega arhiva stekelc za optično laterno v okviru osrednje valonske razstave »*Signes des temps, oeuvres visionnaires d'avant 1914*« – »Znaki časa, vizionarska dela izpred 1914«, ki jo je v okviru obeleževanja stoletnice prve svetovne vojne med 22. 8. 2014 in 23. 11. 2014 v sodelovanju z Mundaneumom gostil monški muzej Musée des beaux arts.

3 Analiza: Semiotična kondenzacija na delu

3.1 Tri krovne pripovedi o Mundaneumu kot dediščini

3.1.1 Mundaneum kot stranski produkt v narativu

o Otleu kot »očetu sistema UDK«

Sodobni povratek k ideji ohranjanja dediščino Otlea in La Fontaina v rein-karniranem Mundaneumu je rezultat sosledja nekaj pomembnih interpretativnih obratov. La Fontaine in Otlet, ki sta se s problematiko dokumentiranja informacij ukvarjala od 90. let 19. stoletja, sta umrla še med drugo svetovno vojno (leta 1943 oz. 1944), ko je bilo več kilometrov arhivskega gradiva, ki sta ga s so-delavci zbrala v Svetovni palači, že premeščena v skladišče v Leopoldovem parku (Rayward 1990b; Peeters 2012; Gillen 2010). Po Otleovi smrti so za njegove arhive in tisto, kar je ostalo od Mundaneuma, skrbeli njegovi podporniki, organizirani v društvo Prijatelji Svetovne palače, spomin na Otlea v akademski skupnosti pa so ohranjali predvsem bibliotekarji, ki pa jih je zanimal predvsem praktični učinek njegovega dela – spominjali so se ga kot soavtorja sistema UDK, niso pa posvečali pozornosti globljim filozofskim podmenam njegovega dela ter njegovim mirovniškim in kozmopolitskim dimenzijam (Rayward 1990). Zavest o pomenu dela La Fontaina na področju arhivske in bibliotekarske stroke je medtem bledele.

Povezave med dokumentacijo vse večjega obsega informacij, ki jih nosi svet, in pacifizmom je Otlet sicer izčrpno orisal v *Razpravi o dokumentaciji* (*Traité sur la documentation*, 1934), v kateri je sistem UDK umestil v svojo vizijo intelektualno in multimedijško povezanega sveta bližnje prihodnosti, vendar so njegove filozofske formulacije pogosto metaforične in nekoliko preveč abstraktne za potrebe eksaktne bibliotekarske stroke (Hemmungs Wirtén 2019). Na tej točki je dominantni narativ o projektu Svetovnega mesta doživel prvo pomembno transformacijo: iz registra prihodnosti se je premaknil v register spominjanja in dediščine, iz registra mirovniškega projekta s pacifistično, razsvetljensko in progresivno ideološko podstatjo pa v zgodbo o tehničnih inovacijah na področju znanosti arhiviranja in dokumentiranja informacij. Otlet se je v tej pripovedi za širšo zainteresirano javnost iz uglednega kozmopolita, ki je s pomočjo močne mreže podpornikov in intelektualnih sogovornikov (mdr. francoski general Henri Sébert, že omenjeni La Fontaine, kot tudi predstavniki številnih arhivov, knjižnic, fotografskih klubov, uredniki revij s področij bibliotekarstva, fotografije, filma itn.) pretvoril v »očeta sodobnega bibliotekarstva« (Rayward 1990b).

Orisani pripovedni lok, ki zgodbo velikopotezne utopije zreducira na eno (bibliotekarsko in personalno) njeno dimenzijo, je botroval tudi počasnemu uga-

šanju spomina na organizacijsko mrežo, ki je nastajala vzporedno s prizadevanji sodelavcev Svetovne palače urediti informacijski univerzum. Mreža je obsegala pacifistično organizacijo Osrednja zveza mednarodnih organizacij – *L'Union centrale des Associations internationales* (1907, do leta 1910 znana kot Pisarna mednarodnih organizacij – *L'Office des Associations internationales*), ki je v letih 1920–1922 sodelovala v razpravah generalne skupščine Društva narodov (GS DN), zamečke Mednarodne univerze, ki je v okviru Mednarodnega inštituta za bibliografijo (*Institut international de bibliografie*)⁴ od leta 1920 organizirala več deset vabljenih predavanj, konferenc in drugih dogodkov, in še danes aktivno organizacijo Prijatelji Svetovne palače, sicer ustanovljeno leta 1924. Tudi spomin na multimedijски značaj Mednarodnega inštituta za bibliografijo, v okviru kategega je v letih 1903–1921 deloval Mednarodni inštitut za fotografijo z nalogo sestaviti Mednarodni ikonografski repertorij – »enciklopedijo podob« (IIB 1906; Rayward 1975: 120). Leta 1921 je bila ta enota integrirana v Ikonofotografski oddelek Svetovne palače.

3.1.2 Narativ o Otleu kot vizionarskem kozmopolitu

V 70. letih 20. stoletja so to enoznačno in skromno naracijo o Otleu kot o naprednem bibliotekarju prekinila prizadevanja Wardna Boyda Raywarda, ki je v okviru doktorske disertacije iz bibliotekarstva pripravil kompleksno in pregledno biografijo Otlea (Rayward 1975) ter zgodovino njegovega dela in delovanja. Rayward je utrl pot novemu – drugemu dediščinskemu narativu o belgijskem pravniku in njegovem delu, ki je botroval tudi popularizaciji ideje Mundaneuma. Ta narativ gradi na predpostavki, da je treba reflektirati tako filozofske nastavke kot metodološka izhodišča Otleovega projekta povezovanja sveta – in Mundaneuma kot elementa tega projekta – in vzpostavitve kraja, ki bi imel vlogo »svetovnih možganov« (prim. Morozov 2013; Van Den Heuvel 2010; Write 2014: 205–223). Raywardova biografija Otlea temelji na poglobljenem študiju njegovih spisov in korespondence z različnimi deležniki. Ta formativni pregled Otleove zapuščine več sto poročil, esejev, zbornikov, priročnikov in knjig

4. Do leta 1905 se je inštitut imenoval *Office international de bibliografie*, v letih 1905–1910 pa je bil razširjen v mrežo enot, ki so obsegale Mednarodni bibliografski inštitut (1900–1980), ki je vodil Mednarodni bibliografski repertorij (*Répertoire international de bibliografie*, od leta 1980 v skrbništvu osrednje Belgijske kraljeve knjižnice), Mednarodni inštitut za fotografijo (*Institut international de photographie*) in Muzej mednarodnega tiska (*Musée international de la presse*). Leta 1930 je bil inštitut preimenovan v Mednarodni inštitut za dokumentacijo (*Institut international de documentation*), leta 1937 pa se je ta pretvoril v Mednarodno federacijo za dokumentacijo (*Fédération internationale de documentation*), ki je delovala vse do leta 2002.

ter več tisoč korespondenc s sodelavci, naročniki, strankami in drugimi deležniki, izdan v obliki monografije *The Universe of Information: the Work of Paul Otlet for Documentation and International Organization* (1975) in njegov sklep, da moramo o Otletu razmišljati kot o predhodniku informacijske dobe in vizionarju, čigar nekatere ideje so še danes malodane revolucionarne, sta začrtala nove parametre za razpravo o UDK, njenih izumiteljih in dosegu ter predvsem o povezavah med modernizmom prve polovice 20. stoletja, informacijsko znanostjo ter zgodovino klasifikacij in kategorizacij.⁵ Stuart Hannabuss (2009: 125) je tako v recenziji mednarodnega zbornika o evropski modernosti in informacijski znanosti, ki ga je uredil Rayward (2008), pomenljivo zapisal, da so raziskave, kakršna je zgodovina Otletovega projekta, nujne za boljšo refleksijo razvoja znanosti nasploh. Opozarjajo nas namreč na sočasno in vzajemno delovanje politik in politikov, znanstvenikov in akademikov ter tistih, ki so zadolženi za klasificiranje, kategoriziranje in dokumentiranje informacij.

Prizadevanja za kompleksno interpretacijo Otletovega življenja, dela in pomena njegove dediščine so botrovala tudi premiku v narativu o Mundaneumu od zgodovine delovanja javnih intelektualcev in »zgodbe Paula Otleta« proti področjem študij utopičnih muzejskih in arhivskih projektov ter zgodovine muzeologije in arhivistike. Te naracije so Svetovno palačo do neke mere osvetlile tudi z vidika njenega idejnega in institucionalnega pomena za arheologijo in razvoj medijev v projektu ozaveščanja sveta za zagotovitev trajnega miru (gl. npr. Van Den Heuvel 2010; Van Den Heuvel in Rayward 2011). Ta sociološko-institucionalistični premik je prispeval k bolj niansiranemu pogledu na razmerje med različnimi tipi informacij v projektu Svetovne palače. Če so prve analize zapuščine Mundaneuma izpostavljale predvsem zbrano tekstovno gradivo,⁶ sodobnejše študije enako pozornost namenjajo tudi semiosferi v širšem pomenu besede, upoštevajoč množstvo njenih konstitutivnih medijev in medijsko raznolikost tekstov sodobnega sveta; vse večje pozornosti so deležne Otletove skice in druge vizualizacije njegove vizije povezovanja podatkov (Van Acker 2011; Van Den Heuvel in Rayward 2011).

Orisani narativ, ki je rehabilitiral Otleta kot enega od očetov mednarodne informacijske znanosti in vizionarskega kozmopolita, je sovpadel s politično voljo ohraniti in razvijati njegovo zapuščino v Belgiji, na Otletovih »domačih tleh«, čemur je botrovalo Raywardovo delo, ki je izpostavilo integralno vpetost

5. Za referenčen izbor ključnih del glej Rayward (1990a).

6. To odraža dejstvo, da so bili najbolje ohranjeni ravno arhivi Mednarodnega inštituta za bibliografijo; ohranjeni arhivi Mednarodnega inštituta za fotografijo obsegajo zgolj šest škatel, veliko zbranega ikonografskega gradiva pa je izgubljenega.

Otletove vizije znanosti dokumentiranja v krovno idejo mednarodnega povezovanja in organiziranja. Sodobne študije potrjujejo, da so bile ideje prava, svetovnega miru in mednarodnega povezovanja zares odločilnega pomena za Otletovo konceptualizacijo Mundaneuma in vseh njegovih drugih projektov (prim. Rieusset-Lemarie 1997; Schafer 2013; Van Acker 2011; Wright 2014). Kot je razvidno iz Wrightove (2014: 295–308) ocene Otletovega projekta, je bila palača znanja v parku Cinquantenaire zgolj prva otipljiva (in provizorična, nepopolna) materializacija Otletovih nazorov, nikakor pa ne njegov končni cilj – slednji je obsegal ustanovitev posebnega subjekta mednarodnega prava (Svetovno mesto), posvečenega ohranjanju znanja sveta, posebne mednarodne Komisije za intelektualno lastnino in razvoj tehnologij za boljšo dostopnost znanja sleherniku. Prav tako je bil Mednarodni inštitut za bibliografijo sicer res najboljše razdelani vidik Otletovega projekta, ampak tudi bistveno manj eksperimentalen in vizionarski od Otletovih poskusov optimizirati medijsko krajino in zagotoviti hitrejša brskanja po informacijah ter prostorsko učinkovito arhiviranje in prezentacijo slednjih s pomočjo novih medijev.

Nekateri sodobni kritiki utemeljeno opozarjajo na Otletovo nevrotično obsesijo z zbiranjem (Doll 2014), drugi (npr. Hemmungs Wirtén 2019; Mazower 2012) pa kolonialistično težnjo centralizirati, monumentalizirati in nadzorovati produkcijo, distribucijo in dostopnost znanja v imenu zahodne ideologije pacifizma. Z vidika sodobne kritične teorije so njegove ideje res nekoliko naivne, saj gradijo na progresivnem razumevanju kulturne evolucije in zgolj v omejeni meri upoštevajo izhodiščno dinamičnost in policentričnost spoznavnega procesa (Hemmungs Wirtén 2019). Kot bomo videli v nadaljevanju, aktualizacija Otletove dediščine v okviru sodobnega Mundaneuma (še) ne upošteva tega vidika razprave.

3.1.3 Kondenzacija narativov o utopiji, dediščini in viziji

Mundaneum v Monsu je hranilnica vsega, kar je ostalo od Otletovih osebnih arhivov in arhivov institucij, ki so nastale v okviru daljnosežnega projekta Svetovnega mesta. Obenem gre za pragmatično izbran označevalec za Otletovo intelektualno zapuščino, ki stavi na simbolni pomen Svetovne palače, ki je nekoč res obstajala (za razliko od, denimo, Svetovnega mesta, Otletove ideje prenosnega telefona ali mikrofotične knjige) in je za seboj pustila več kilometrov arhivskega gradiva. S stavo na materialno dediščino kot izhodišče, če že ne utemeljitev svojega obstoja, in na figuro »očeta ustanovitelja« – Paula Otleta oz. v manjši meri Paula Otleta in Henrija La Fontaina – sodobni Mundaneum sicer pridobi na simbolnem pomenu, ki ga dodajo zgodovinske kontinuitete in sklici na pomembne zgodovinske osebnosti, izgublja pa na potencialni odprtosti

in reflektiranosti svojih pristopov k interpretiranju dediščine in nenazadnje tudi zbranih arhivskih materialov.

Monumentalizacija Otleta in identifikacija Svetovne palače z Otleto v Mundaneumu v Monsu je razvidna iz predstavitve zgodovine in samoopisa ustanove («Google iz papirja»; «Splet, ki ga je čas pozabil»; «Repertorij znanja sveta»,⁷ brez dodatnega opisa povzame vstopna stran), objavljenih na spletni strani institucije (Mundaneum 2020) in iz narativa stalne razstave – ta se ne osredotoča na zgodovino podobnih vizionarskih projektov, ampak izključno na delo Otleta in La Fontaina – je do neke mere paradokсна. Ne upošteva namreč ideoloških potencialno radikalno odprtih in egalitarnih idejnih zasnov Otletovega Mundaneuma kot v temelju naprednega svetovnega središča za dobrobit sveta (Rieusset-Lemarie 1997; Dubray 2008; Kirchoff et. al. 2009).

Pregled področij delovanja in raznovrstnih dogodkov, organiziranih v letih 2004–2020, podpira tezo, da monško arhivsko in muzejsko središče ne deluje zgolj kot kraj spominjanja, pač pa nominalno vsaj v enaki meri kot preteklost izpostavlja lastno prihodnost. Osnovne dejavnosti sodobnega Mundaneuma – manjše organizacije z zgolj 10 zaposlenimi (Mundaneum 2020) – so namreč oddajanje prostorov za dogodke (predavanja na najrazličnejše teme, konference, razstave tako arhivskih materialov kot gostujočih umetnikov), organizacija razstav in arhivska dejavnost, ki se osredotoča tako na urejanje »podedovanih« arhivov Otletove Svetovne palače kot na urejanje in dopolnjevanje arhivov z izbranih področij (pacifizem, feminizem, socializem in zgodovina dokumentacije in medijev, predvsem v belgijskem kontekstu) (Mundaneum 2020). Poleg tega zgoraj orisano dolgo obdobje pozabe, ki ga je Otletova dediščina doživela v širši javnosti, in razmeroma krhka vez med Otletovo dejavnostjo in sodobnim objektom (zaradi geografske oddaljenosti, omenjenega še danes omejenega javnega interesa, različne organiziranosti arhivov) potrjujejo, da gre za zelo hibridno obliko dediščine, ki je vsaj v enaki meri pogojena z jezikom kot z materialno podstatjo.

Preteklost, sedanjost in prihodnost so v narativih sodobnega Mundaneuma o lastnem poslanstvu in dejavnosti ciklično povezane. Omenjeno posebej velja za vrsto razstav o Otletovem opusu, ki izpostavljajo npr. zgodovino sistema UDK, inovativnost Otletovih vizualizacij in Otletovega projekta arhitekture miru. To ne odraža zgolj delne odvisnosti organizacije od uspešnosti na evropskih razpisih za projektna sredstva,⁸ pač pa beleži zanimivo posebnost monškega

7 Gre za citate naslovov krajših predstavitvenih člankov o projektu iz publikacij *Le Monde*, *New York Times* in *Nature*.

8. Mundaneum v osnovi financira proračun francoske skupnosti v Belgiji, ampak središče tudi aktivno razvija projekte v okviru različnih shem, kot so Erasmus+ strateška partnerstva in valonska shema za razvoj državljanstva in medkulturnosti (Mundaneum 2020).

arhivskega središča: arhivski materiali Otletove Svetovne palače so hranjeni skupaj s kasnejšimi arhivskimi pridobitvami in ločeno glede na medij (posebej so hranjene razglednice, posebej fotografije, stekelca za optično laterno, pisma itn.). Načelo, ki so ga arhivarji v sodobnem Mundaneumu aplicirali na vse vrste materialov, ki jih hranijo ne glede na medij, za tiste vrste arhivskega gradiva, ki pogosto ne vključuje jasnih oznak o izvoru in avtorstvu, pomeni precej večjo stopnjo anonimnosti kot hramba v multimedijem arhivu, zamejenem glede na njegovega prvega lastnika. Signalizira tudi določeno hierarhijo informativnosti različnih tipov gradiva, ki se ji je ravno Otlet želel izogniti s pomočjo UDK in ki izrazito privilegira pisano besedo in tiskano sliko na račun drugih medijev; kot bom argumentirala v nadaljevanju, dediščina slednjih tako postane bolj odprta za manipulacijo.

3.2 Dediščina optične laterne kot »znak nekega časa«

3.2.1 Laterna magica v kontekstu Otletovega Mednarodnega muzeja

Otletovo razumevanje razvoja informacijsko-komunikacijskih tehnologij je nastalo v času hitrega razvoja fotografske in filmske industrije ter industrije različnih projekcijskih tehnologij. Četudi je sam velike upe polagal v mikrofilm, ki je sicer med sodobnimi raziskovalci med manj priljubljenimi mediji, ki omogočajo konzultiranje tekstovnega in vizualnega gradiva, je bil enako pozoren na razvoj projekcijskih tehnologij za posredovanje informacij širšemu občinstvu – na javnih predavanjih, konferencah, v šolah itn. Med temi je v prvi polovici 20. stoletja kraljevala izpopolnjena optična laterna, tj. sodobnejša, varnejša in močnejša različica čarobne svetilke (*laterna magica*), projektorja, poznanega že v 16. stoletju (prim. Vermeir 2005; Teughels 2020; Kessler in Lenk 2019). Če je imela optična laterna še v prvi polovici 19. stoletja do neke mere nišno uporabno vrednost (za ustvarjanje posebnih učinkov na odru za potrebe uprizoritvenih umetnosti, med spiritualističnimi seansami, včasih za potrebe političnih kampanj), je postopen prehod na električne vire svetlobe proti koncu 19. stoletja pomenljivo razširil njen domet.

V kontekstu tega razmaha projekcijskih tehnologij je Otlet že leta 1903 ob ustanovitvi Mednarodnega inštituta za fotografijo predvidel, da bo v okviru Svetovnega muzeja treba organizirati tudi Službo za projekcije (IIB 1906: 84), ki bo zadolžena za hranjenje in izposajo orodij, kot je optična laterna. Med ikonografskimi materiali, ki jih je zbiral in klasificiral inštitut z namenom ustvariti in voditi Mednarodni ikonografski repertorij – »enciklopedijo podob« oz. »popis vseh podob, ki reproducirajo človekovo delovanje« (IIB 1906: 5; Rayward 1975: 159), so tako imele zelo pomembno vlogo ravno fotografije na steklu, med njimi tudi fotografije iz osebnega arhiva Ernsta de Potterja, in druge vrste

projekcijskih stekelc (s poslikavami neposredno na steklu, z barvnimi ali črno-belimi podobami, izrezanimi iz revij in knjig ter kar na papirju umeščenimi med dve stekelci, s cenejšimi podobami, natisnjenimi oz. naslikanimi na celofan in vstavljenimi med dve stekelci).

Stekelca, ohranjena v Mundaneumu v Monsu, so vsa standardne velikosti⁹ 10,00 x 8,50 cm, kar je posledica a) premišljene odločitve Mednarodnega inštituta za fotografijo zbirati in dokumentirati zgolj sodobna stekla, namenjena izobraževalnim projekcijam (IIB 1906: 5), in b) naključja, da so različni donatorji zbirko v sodobnem Mundaneumu dopolnili z ravno takšnimi (torej razmeroma sodobnimi) stekli. Iz osnutkov Mednarodnega ikonografskega repertorija, hranjenih v Mundaneumu, sicer sledi, da so sodelavci Mednarodnega fotografskega inštituta predvideli popisovanje stekelc za svetlobne projekcije zgolj z namenom dokumentacije in izobraževanja; obravnavali so jih izključno kot »dokumente« oziroma nosilce informacij, in ne kot objekte z npr. umetniško vrednostjo. V skladu z načeli Mednarodnega ikonografskega repertorija so stekelca – tako kot podobe na drugih nosilcih – klasificirali primarno glede na glavno temo (*sužet*) slike, ne upoštevaje avtorja ali datum nastanka dela (IIB 1906: 41–42).

Četudi je to pravilo zgolj ponovitev osnovnega vodila Mednarodnega bibliografskega repertorija, ki gradi na klasifikaciji »po temi«, in ne »po avtorju«, prehod od teksta k sliki za namene dokumentacije implicira prehod od dobro sledljivega gradiva (tj. tekstov v obliki knjig, člankov in druge vrste zapisov, navadno označenih z urednikom, avtorjem, datumom izida itn.) k manj sledljivemu – golim podobam, ki so bile lahko po metodologiji Mednarodnega ikonografskega repertorija izrezane iz revij, knjig, albumov itn., pri čemer ni bilo predvideno beleženje vira oz. avtorja. S tega vidika so ikonografske zbirke Mundaneuma podobne neke vrste arheološkim izkopanim, katerih kontekstualizacija terja detektivsko delo.

3.2.2 Dediščina optične laterne v Mundaneumu v Monsu

Sodelavci arhivskega oddelka Mundaneuma v Monsu¹⁰ so k zbirki projekcijskih stekelc v okviru starega arhiva Svetovne palače pristopili po načelu nominalne kontinuitete. Stekelca so ustrezno očistili, jih premestili v nove, primernejše škatle in poskrbeli za njihovo hrambo v prostoru z optimalno temperaturo. Obenem so prebivalce francoske skupnosti v Belgiji javno obvestili o tem, da Mundaneum v Monsu razpolaga z unikatnimi arhivskimi kapacitetami s primernimi pogoji za hrambo projekcijskih stekelc. Prebivalce so tako pozvali,

9. Do standardizacije dimenzij pride v drugi polovici 19. stoletja zaradi industrializacije proizvodnje.

10. V dveh letih intenzivnega dela z institucijo in po več urah pogovorov s sodelavci arhivskega oddelka v obdobju 2018–2020 mi ni uspelo izslediti odgovornih odločevalcev.

naj svoje osebne zbirke tovrstnih materialov posredujejo Mundaneumu. Poleg naključnih posameznikov so se na poziv odzvali dediči oz. upravljalci z zapuščino pomembnih javnih intelektualcev (in strastnih fotografov amaterjev), mdr. monškega pravnika Léona Losseau (1869–1949), katerega zbirka fotografij na steklu obsega več tisoč enot. Tako se je prvotna zbirka (katere dimenzij ni več mogoče določiti) postopno večala. Doll (2014: 36) govori o »več kot 20.000« stekelcih, do leta 2018 pa je njihovo število naraslo na 30.000. Sodelavci arhiva vsa novoprispela stekelca urejajo v skladu z Mednarodnim ikonografskim repertorijem iz leta 1921, tj. po tematikah. Na tak način so tudi inventarizirana: inventar obsega podatke o identificiranih osnovnih temah podob (npr. »arktične ekspedicije«; »alkoholizem«; »geografija«; »letalstvo«; »verouk« itn.), številu škatel na določeno tematiko in številu stekelc na škatlo.

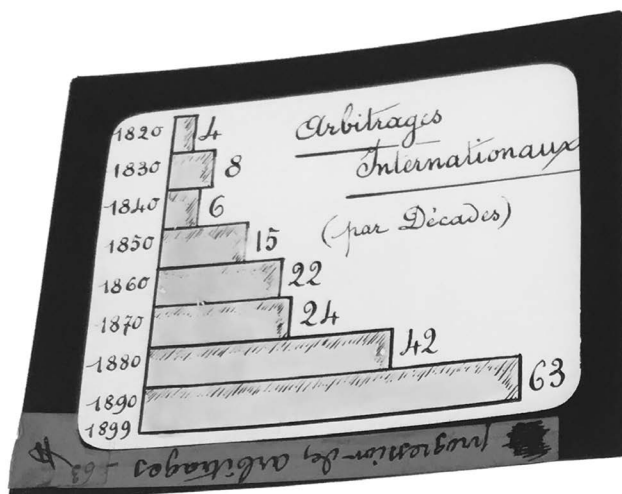
Nekdanja arhivarka Mundaneuma Raphaële Cornille, tudi sodelavka spominske hiše Léona Losseauja, je za potrebe nekaterih Mundaneumovih projektov s primerjavo ohranjenih negativov in pozitivov do leta 2019 sicer uspela identificirati 2460 fotografij, ki jih je posnel Losseau, in 919 teh diapozitivov datirati kot nastale v obdobju 1899–1903. Losseaujeve fotografije prikazujejo pretežno njegova počitniška popotovanja po Belgiji, Franciji in Švici ter pričajo o njegovem zanimanju za kompozicijo in kontraste (gl. Maison Losseau 2020). Druga stekelca ostajajo pretežno anonimna in jih sodelavci arhiva, ki se sicer zavedajo pomanjkljivosti trenutnega inventarja in izbranega sistema hrambe teh podatkov, ne izpostavljajo očem javnosti.

3.2.3 Projekcijska stekelca kot znaki časa

Edini primer, ko so projekcijska stekelca za optično laterno postala del razprave o aktualizaciji dediščine Svetovne palače, je razstava »Znaki časa, vizionarska dela izpred leta 1914«. Katalog te multimedijske razstave, ki je posebej stavila na vizualne reprezentacije (slikarska dela, gravure, medalje, plakate in tudi panoramski prikaz izbora približno 250 Mundaneumovih projekcijskih stekel), poziva obiskovalko, da si razstavljenih del ne razlaga po svoje, pač pa da gre za pomensko razmeroma natančno opredeljene označevalce atmosfere časa, kot so si jo zamislili kustosi pod vodstvom umetnostne zgodovinarke Nicole Doll. Prispevki v katalogu t. i. dolgo 19. stoletje namreč orišejo kot predapokaliptično stoletje, ki ga je zaznamoval hiter tehnološki in ekonomski razvoj, obenem pa tudi dolg in eklektičen seznam družbenih, političnih in gospodarskih težav oziroma nesoglasij, ki jih kustosi poimenujejo kar »krize«. Na straneh 115–125 avtor prispevka »19. stoletje, gledano skozi krize« Felix Jaeger (v Doll in drugi 2014) našteje natančno 250 »kriz«, ki so po njegovem zaznamovale zahodni svet v obdobju med francosko revolucijo in začetkom prve svetovne vojne.

Kriza kot najmanjši skupni označevalec tako povezuje francosko revolucijo leta 1789, Napoleonove vojne (1792–1815), nastanek belgijske države (1830), več deset gospodarskih kriz, balkanske vojne (1912–1913), državni udar v Otomanskem cesarstvu (1913), demonstracijo sufražetk v Washingtonu D. C. (1913). Krize so urejene v kronološkem zaporedju, vsako spremlja nekaj stavkov razlage, ki orišejo neposredni dogodek in njegove nasilne oziroma uničevalne dimenzije, ne omenjajo pa njegovih dolgoročnih posledic. Kronologijo kriz spremljata fotografiji dveh stekelc za optično laterno. Prva (gl. Slika 1) predstavlja grafikon, ki beleži rast števila mednarodnih arbitraž, druga pa tabelo »let vojne in let miru v 19. stoletju«. Stekelci, glede na tematiko (analiza stanja sveta, pacifizem) verjetno¹¹ ohranjeni še iz časov Svetovne palače, ko sta bili na voljo za organizatorje javnih predavanj, sta retorični prijem, saj delujeta kot drobca minulega časa, ki pričata o prevladujočem ozračju zaskrbljenosti in neogibne krize. Njuno razumevanje popolnoma pogojuje spremno besedilo – dolg in tesnoben narativ vse pogostejših »kriz«, ki so sledile francoski revoluciji, čeprav bi bili lahko v kontekstu Otletovega projekta dokumentiranja in povezovanja sveta vpeti v popolnoma drugačno pripoved, ki bi vsaj nekatere politične in gospodarske krize nemara razlagala z vidika njihovih progresivnih posledic.

Slika 1: Statistika mednarodnih arbitraž, prikaz na stekelcu za optično laterno. (Doll, 2014)

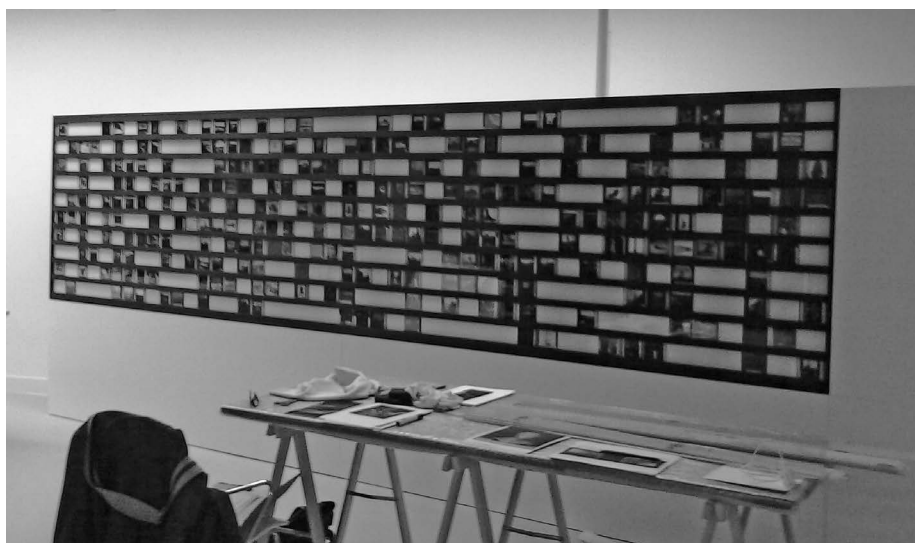

Mons, Mundaneum, Répertoire iconographique

11. Avtorica sklepa o namenski rabi stekelc na podlagi večletnega proučevanja takšnih materialov v različnih belgijskih arhivih.

Ne glede na jasno pomensko polivalentnost dekontekstualiziranega slikovnega materiala, kakršno so projekcijska stekelca v Mundaneumovi zbirki, so jih kustosi razstave »Znaki časa« trdno zvezali z narativom kriz in bližajoče se katastrofe – prve svetovne vojne. Stekelca niso bila vpeta v narativ neskončnih kriz zgolj v omenjeni kronologiji, ampak tudi kot razstavni eksponati. Doll v spremnem besedilu k panoramskemu prikazu približno 250 projekcijskih stekelc pojasni, da panoramo v duhu Dolfa Sternbergerja (1938) razume kot »metaforo konca 19. stoletja« (2014: 37), stekelca pa kot »fragmente« (ibid.) realnosti. Izpostavi pomen Otletovega Mundaneuma kot poskusa dokumentirati vse svetovne informacije in stekelca umestno opredeli kot dokumente. Nato, sklicujoč se na projekt Abyja Warburga Mnemosyne (1924–1929), poskus sestaviti ikonografski atlas, ki bi omogočal vpogled v odnose med vizualnimi reprezentacijami skozi čas, Doll nagovarja obiskovalca, naj poskusi »razmišljati v slikah« (Doll 2014: 37).

Slika 2: Panorama stekelc za optično laterno v okviru razstave »Znaki časa«. (Cornille, 2014)

Obenem ravno njena panorama projekcijskih stekelc (gl. Slika 2) onemogoča razmišljanje v podobah. V enaki meri kot same podobice – ki so sicer popolnoma iztrgane iz svojega primarnega medijskega in funkcionalnega konteksta (projekcije na platno, v temi) – panoramo namreč določajo nepojasnljive bele lise med njimi. Doll (2014, 37) v spremnem tekstu nadalje nagovori gledalko, da si te bele lise med podobami v psihoanalitski maniri razlaga kot »vrzeli, skozi katere sevajo individualni in kolektivni strahovi mladega 19. stoletja«. Tekst pospremi prikaz nekaterih od omenjenih stekelc, s katerih v obiskovalca strmijo podobe

globalizacije (fotografije predstavnikov različnih kultur, verjetno namenjene uporabi med potopisnimi oz. geografskimi predavanji), tehnološkega napredka (rentgenska slika žabe, vzeta z naslovnice področne revije; posnetek letalskega poleta, cepelin) in drugih utrinkov iz časov pred prvo svetovno vojno. Podobice same po sebi ne sprožajo niza asociacij, ki ga bralki sugerira kustosinja,¹² oziroma je njihova pomenskost bistveno bolj odprta, kot se zdi iz spremnega teksta.

Avtorstvo in izvor vseh podob sta v katalogu razstave »Znaki časa« označena kot anonimna. Po eni strani gre za sledenje metodološkim načelom, zapisanim v priročniku za oblikovanje Mednarodnega ikonografskega repertorija: podobe so za potrebe repertorija služile kot »dokumenti človekovega delovanja«, in ne kot avtorska dela. Vendar ravno pretvorba projekta Svetovne palače iz vizije prihodnosti v dediščino Otletove utopije nakazuje na omejitve te metodologije ter poziva k ponovni metodološki refleksiji in posebej pozorni obravnavi tega vidika Otletove dediščine. Izvor in izhodiščne konotacije razstavljenih podob bi kustosinja na primer lahko raziskala in tako nadgradila, razširila izbrano interpretativno lečo ter nakazala na tehnične, pomenske in interpretativne možnosti in omejitve, ki izhajajo iz izbranega medija.

Izbrani predstavitveni način (panoramska instalacija, kompilacija stekelc kot arheoloških fragmentov) učinkovito krepí izbrani krovni narativ razstave, ki opozarja, da so utopične sanje 19. stoletja o svetli, tehnološko napredni prihodnosti cvetele ob boku številnim resnim družbenim izzivom. Obenem pa popolnoma spregleda medijski kontekst predstavljenega materiala (večinoma namenjenega izobraževalnim in propagandnim projekcijam) in ne reflektira v začetku 20. stoletja vse pomembnejšega vprašanja medijske konstrukcije realnosti, ki bi lahko pomenljivo nadgradilo sporočilo razstave. S tega vidika razstava sledi orisanim dominantnim narativom, ki v veliki meri personalistično in monumentalistično enačijo Otletovo dediščino z Mundaneumom kot poskusom arhivirati svet in ne upoštevajo multimedijskega značaja njegove vizije informacijske družbe. Enako pomembno je, da izpostavljena ne povsem preišljena uporaba dela Mundaneumovega arhiva projekcijskih stekelc v okviru razstave »Znaki časa« sovpada s trenutnim pristopom k obravnavi teh materialov v kontekstu sodobnega Mundaneuma, ki ne glede na postopne izboljšave še ni optimalen. Arhivski oddelek Mundaneuma je namreč v prvih dvajsetih letih svojega delovanja k tem materialom pristopal strogo po navodilih Mednarodnega ikonografskega repertorija, razvitega za potrebe Svetovne palače v prvi polovici 20. stoletja.

12. Razmerje med podobami in lisami določa celotno razstavo, ki je bila organizirana po načelu nelinearne, nekoliko kaotične predstavitve posameznih eksponatov, ki jih je obdajalo hladno, belo ozadje (zidovi, podstavki).

Ne glede na to, da je ponovno rokovanje z arhivi Svetovne palače že v 70. letih 20. stoletja hitro pokazalo na omejeno uporabnost repertorija za trajno dokumentiranje vizualne kulture in njene medijske diverzitete (o tem pričajo tudi poudarki več valov akademskih razprav o Otletovi dediščini, ki se ne poglobljajo v njegov pristop k vizualni kulturi), je arhivski oddelek Mundaneuma v Monsu vse do dopolnitve zbirke stekelc z arhivom Léona Losseuaja vztrajal pri njihovi obravnavi na ravni naključnih arheoloških najdb. Prezentacija stekelc v okviru razstave »Znaki časa« je rezultat tega pristopa in tudi opozorilo na kontroverznost pozicioniranja sodobnega Mundaneuma kot dediča, naslednika in utelešenja utopije Paula Otleta.

4 Sklepna razprava: Resemiotizacija cikličnega časa utopije kot uspeh in opozorilo

V članku sem razgrnila krovne narative, ki uokvirjajo Mundaneum v Monsu kot sodobno hibridno dediščinsko institucijo, in pokazala, kakšno vlogo ti narativi igrajo v obiskovalčevi dediščinski izkušnji. Pri tem sem preverjala tezo, da sodobni Mundaneum deluje kot semiotični kondenzator, tj. kot filter in sidrišče določenih narativov, pomenov in konotacij.

Iz analize sledi, da je sodobni Mundaneum – glede na Bruselj, dom Otletove Svetovne palače, dislocirani – objekt spominjanja, varovanja dediščine in diseminacije informacij o Otletovih idejah in načrtih, ki si obenem prizadeva uresničevati intelektualna vodila Otletovega velikega načrta za informiranost in mir v svetu. Vsa prizadevanja so razvidna iz raziskovalne, muzeološke, razstavne in komunikacijske dejavnosti Mundaneuma, kar potrjuje, da gre za sodoben objekt hibridne dediščine, ki enakovredno pozornost namenja dediščini v klasičnem pomenu besede, tj. objektom iz preteklosti, kot njeni interpretaciji. Obenem se ravno hibridnost in multifunktionalnost Mundaneumovega poslanstva izkazuje kot velik izziv za to manjšo organizacijo.

Mundaneum v Monsu je namreč organiziran kot miniatura Otletovega projekta Svetovne palače, ampak v okvirih svojih trenutnih kapacitet v kontekstu sodobne krajine močnejših sorodnih organizacij (knjižnice, muzeji, univerze, arhivi) deluje nekoliko anahronistično in ne more zadostiti ambicijam Otletovega prvotnega projekta, ki je gradil na radikalno progresivnih idejah začetka 20. stoletja, kot je prihodnost, v kateri ima lahko slehernik s pomočjo prenosne naprave in brskalne zahteve dostop do vseh informacij na svetu. Mundaneum v Monsu mitologizira Otletove ideje o prototipu družbe znanja, s tem ko ne reflektira njihovih pomanjkljivosti, kot je idealističen pristop k vprašanju katalogiziranja vizualno posredovanih informacij, temveč te pomanjkljivosti skriva kot manj pomembne vidike

Otletove vizije. Vendar z vidika današnjega dne, ko vsi glavni svetovni spletni brskalniki izpopolnjujejo ravno tehnologije iskanja po vizualnih informacijah, je prav ta – četudi nedodelani – vidik Otletove vizije posebej vizionarski. Kot kaže analiza rabe Mundaneumovega arhiva vizualne dediščine v okviru razstave »Znaki časa«, tovrstno pomanjkanje metodološke refleksije vodi v pomanjkljivo razumevanje zgodovine vizualne kulture in njene medijske pogojenosti.

Obenem raba Mundaneumovih arhivskih materialov v okviru omenjene razstave sovпада z osnovnimi narativnimi koordinatami sodobnega Mundaneuma. Te temeljijo na enačenju dediščine Paula Otleta (in Henrija La Fontaina) z arhivi Svetovne palače, privilegiranju arhivskih gradiv, ki temeljijo na tekstu, in posledičnem zanemarjanju drugih medijev, ter izrabi pacifizma in mednarodnega povezovanja kot marketinško atraktivnih krilatic. Tako zamejen okvir javne podobe je posebej zaskrbljujoč, ko gre za hibridno dediščinsko institucijo, ki si prizadeva presegati institucionalne okvire knjižnice, muzeja in arhiva in ki je delno odvisna od projektnega financiranja. Kot potrjuje analiza položaja dediščine optične laterne v kontekstu razstave »Znaki časa«, tovrstno zoženje krovnih narativov lahko vodi v omejene in zgodovinsko vprašljive interpretacije dediščine Močni narativi, kakršen je narativ omenjene razstave, pomenljivo prevrednotijo okvir za razumevanje določenih vrst dediščine (v našem primeru dediščine medija, ki je dejansko igral pomembno vlogo v Otletovih utopičnih načrtih povezati svet).

Nakazana skladnost krovnega narativa Mundaneuma v Monsu in narativa dediščine optične laterne iz Mundaneumovih arhivov, podanega v okviru omenjene razstave, priča o učinkovitem delovanju sodobnega Mundaneuma kot semiotičnega kondenzatorja. Mundaneum uspešno monumentalizira dediščino Paula Otleta prek identifikacije s Svetovno palačo in utopistične interpretacije njegove ideje dokumentacije znanja sveta. Obenem pa ravno taki, nekoliko enoznačni narativi ustvarjajo prostor za svojo »hrbto plat«, ki jo predstavlja obravnava dediščine Mundaneuma v okviru razstave »Znaki časa«. Kustosinja razstave je namreč v okviru slednje izpostavila zelo določeno vrsto gradiva – analitično zapostavljen in nerodno, anahronistično urejen, obenem pa tudi izjemno obsežen in raznolik arhiv projekcijskih stekelc, ki ga je lahko vpela v svojo naracijo o »kolektivnih in individualnih strahovih 19. stoletja« ravno zaradi pomanjkljivo raziskanega pomena tega gradiva tako v izvornih projektih Otleta kot v kontekstu zgodovine medijev. In ravno na pomen medijev kot dispozitivov, ki sooblikujejo kolektivni in kulturni spomin ne zgolj na ravni reprezentacij, ampak tudi na ravni tehnologij vednosti, bi hibridne dediščinske institucije, kakršna je Mundaneum, pri odgovorni interpretaciji dediščine morale biti posebej pozorne.

SUMMARY

The article discusses certain heritage interpretation and analysis challenges posed by the hybridization of heritage institutions (blurred boundaries between libraries, museums and archives) and by the increasingly mediatized visitor's experience of heritage. The Mundaneum – a modern archival, museum and exhibition center located in Mons, Belgium that commemorates the legacy of Belgian intellectuals and cosmopolitans Paul Otlet (1868–1944) and Henri La Fontaine's (1854–1943) ideas on the future of documentation and information science from the first three decades of the 20th century is used as a case study.

The modern Mundaneum (1998–) in Mons is named after one of the key research and documentation institutions established by Otlet and La Fontaine, active in Brussels in 1920–1934. The Mundaneum in Mons actively stresses its continuity with Paul Otlet's ideas of creating a global documentation center (*Cité mondiale*), which it interprets as prophetic of certain features of our present social reality. At the same time, the Mundaneum in Mons harnesses its public image of an «archival, research and exhibition center» to transgress distinctions between different places (Brussels, Mons, and the utopian site of the *Cité mondiale*), as well as between the past, present and future. This feature of the Mundaneum in Mons highlights the symbolic dimension of this particular institution. Bearing in mind that the approach to heritage endorsed by the Mundaneum in Mons, which foregrounds heritage interpretation and conceptual continuity rather than the material heritage itself, is an increasingly common heritage interpretation strategy, this article analyses the Mundaneum in Mons as a semiotic condenser (Lotman 1987, 1990). This perspective stresses the semiotic filtering and anchoring functions of the modern Mundaneum – a heritage object that uses various narrative strategies to actively reinforce and develop its symbolic status of “paper Google”, thereby emphasizing its significance for the past, present, and future. The article untangles the semiotic condensation processes that condition heritage interpretation in the context of the modern Mundaneum in Mons.

In doing so, it first offers a narratological analysis of the genesis of the Mundaneum's abovementioned symbolism in scientific discussions. The analysis exposes the narrative strategies that condition the Mundaneum's approaches to heritage preservation, presentation, and interpretation. In particular, it demonstrates that the modern Mundaneum's public image and its approach to heritage interpretation is based on the entanglement of three narratives about Otlet's Mundaneum: these approach the Mundaneum as an utopia, as heritage, and as a vision of the future of information society. The conflation of these three ideas reflects the gradual transformation of academic discussions on Otlet's and La Fontaine's heritage and

on the original Mundaneum. This transformation is outlined with a particular focus on three key narrative strands: 1) the pre-1970s narrative about Paul Otlet as the founder of the Universal Decimal Classification (UDC) system used by librarians worldwide, wherein the significance of the original Mundaneum is minimized; 2) the narrative about Paul Otlet as a visionary cosmopolitan that emerged due to Warden Boyd Rayward's seminal research in the original Mundaneum's archives in the 1970s, and led to a re-evaluation the significance of Otlet's envisioned international institutions, such as the Mundaneum; 3) contemporary critical reflections of narratives 1 and 2, and their condensation in the modern Mundaneum. The contemporary semiotic condensation of these narratives is demonstrated as taking place on the levels of the modern Mundaneum's online image, its heritage interpretation activities (i.e. its organized events and exhibitions), its heritage preservation activities (e.g. its approach to archiving which involves keeping the original Mundaneum's archives alongside later acquisitions), and its material presence which incorporates some elements of the original Mundaneum into a new location and a historically unrelated space. In order to demonstrate the implications of semiotic condensation processes, the article complements narrative analysis with a case study of the Mundaneum's archive of around 30,000 optical lantern slides. Archive history and organization analysis is combined with narrative and iconography analysis of the position of the Mundaneum's lantern slides in the context of the 2014 multimedia exhibition »*Signes des temps, oeuvres visionnaires d'avant 1914*«. The analysis demonstrates the heavy influence of the overarching narratives that position the Mundaneum as Paul Otlet and Henri La Fontaine's visionary utopia of information society and focus primarily on texts (but not on other media, such as the optical lantern) on heritage interpretation and exhibition. Considering the two levels of semiotic condensation (in the context of the modern Mundaneum and in the context of the examined example of curatorial practice), the article argues that the current preoccupation with narratives about the utopianism, vision, and legacy of Otlet and La Fontaine, discernable in the heritage-related operations of the modern Mundaneum, coincides with an alarming disregard for media history. The lack of media-historical reflection, in turn, leads to misinterpretation of certain elements of Otlet's, La Fontaine's, the original Mundaneum's, and the optical lantern's legacy.

Literatura

- Andrade, Pedro (2013): Postcolonial Co-Ordinary Literature and the Web 2.0/3.0: 'Thinking Back' within Transmediatic Knowledge. V M. Cornis-Pope (ur.): *Crossing Borders, Crossing Genres: New Literary Hybrids in the Age of Multimedia Expression*: 204–243. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

- Assmann, Aleida (2010): *Canon and Archive*. V A. Erll in A. Nünning (ur.): *A Companion to Cultural Memory Studies*: 97–109. New York: De Gruyter.
- Boym, Svetlana (2001): *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books.
- Canclini, Nestor Garcia (1990): *Hybrid Cultures*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Doll, Nikola (2014): *Signes des temps*. V Doll, Nikola (ur.): *Signes des temps – katalog razstave*: 36–39. Bruselj: Racine.
- Doll, Nikola (ur.) (2014): *Signes des temps – katalog razstave*. Bruselj: Racine.
- Dubray, Charlotte (ur.) (2008): *Le Mundaneum, les archives de la connaissance*. Bruselj: Les Impressions nouvelles.
- Ducheyne, Steffen (2005): *Paul Otlet's Theory of Knowledge and Linguistic Objectivism*. *Knowledge Organization*, 2005 (32): 110–116.
- Durkheim, Émile (1965/1920): *The Elementary Forms of the Religious Life*. London: George Allen & Unwin; New York, The Free Press.
- Gillen, Jacques (ur.) (2010): *Paul Otlet, fondateur du Mundaneum (1868–1944)*. Bruselj: Les Impressions nouvelles.
- Gwiazdzinski, Luc (2016): *L'hybridation des mondes*. Grenoble: Elya Editions.
- Hannabuss, Stuart (2009): *Book review - European Modernism and the Information Society: Informing the Present, Understanding the Past*, edited by W. Boyd Rayward. *Journal of Librarianship and Information Science*, 41 (2): 124–125.
- Hemmungs Wirtén, Eva (2019): *How patents became documents, or dreaming of technoscientific order, 1895–1937*. *Journal of Documentation*, 75 (3): 577–592.
- Hodges, Sue (2019): *Building peace: The role of heritage interpretation* [online]. *Public History Review*, 2019 (26): 26–37.
- Institut international de bibliographie – IIB (1906): *La Documentation et l'Iconographie*. *IIB Bulletin*, XI (78).
- Jaeger, Felix (2014): *Le XIXème siècle vu au travers de ses crises*. V N. Doll (ur.): *Signes des temps*: 115–125. Bruselj: Racine.
- Kessler, Frank, in Lenk, Sabine (2019): *Fighting the enemy with the lantern: how French and Belgian Catholic priests lectured against their common laic enemies before 1914*. *Early Popular Visual Culture*, 17 (1): 89–111.
- Kirchhoff, Thomas, Schweibenz, Werner, in Sieglerschmidt, Jörn (2009): *Archives, libraries, museums and the spell of ubiquitous knowledge*. *Arch Sci*, 8 (251): 251–266.
- Levie, Françoise (2006): *L'Homme qui voulait classer le monde. Paul Otlet et le Mundaneum*. Bruselj: Les Impressions nouvelles.
- Lotman, Iurii (1987): *Simvol v sisteme kul'tury*. *Trudy po znakovym sistemam*, 21: 10–21.
- Lotman, Yuri (1990): *Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture*. London, New York: I. B. Tauris & Co.
- Lowenthal, David (2015/1985): *The Past is a Foreign Country – Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Maison Losseau (2020): Uradna spletna stran. Dostopno prek: <http://maisonlossau.be> (31. 10. 2020).
- Mazower, Mark (2012): *Governing the World, The History of an Idea*. London: Allen Lane. Minuit.
- Morozov, Evgeny (2013): *To Save Everything, Click Here: the Folly of Technological Solutionism*. New York: Public Affairs.
- Mundaneum (2020): Uradna spletna stran. Dostopno prek: <http://www.mundaneum.org>. (31. 10. 2020).
- Nora, Pierre (ur.) (1997/1984–92): *Les lieux de mémoire*. Paris: Gallimard.
- Otlet, Paul (1908): Discours. V IIB (ur.): *L'Organisation du travail scientifique au xxe siècle et le mont des arts et des sciences*: 11–22. Bruselj: Institut international de bibliographie.
- Otlet, Paul (1934): *Traité de documentation*. Bruselj: Mundaneum, Palais Mondial.
- Otlet, Paul (1935): *Monde, essai d'universalisme*. Bruselj: Mundaneum, Palais Mondial.
- Peeters, B. (2012): Paul Otlet. Le bibliographe rêveur. *Revue de la BNF*, 2012 (42): 5–12.
- Pieterse, Jan Nederveen (1994): Globalisation as hybridation. *International Sociology*, 9 (2): 161–184.
- Rayward, Warden Boyd (1975): *The Universe of Information: The Work of Paul Otlet for Documentation and international Organization*. Moskva: International Federation for Documentation.
- Rayward, Warden Boyd (ur.) (1990a): *Otlet, Paul, International Organization and Dissemination of Knowledge: Selected Essays*. Amsterdam: Elsevier.
- (1990b): The case of Paul Otlet, pioneer of information science, internationalist, visionary: reflections on biography. *Journal of Librarianship and Information Science*, 23 (3):135–145.
- (ur.) (2008): *European Modernism and the Information Society: Informing the Present, Understanding the Past*. Aldershot: Ashgate.
- (2017/1990): *A Bibliography of the works of Paul Otlet*. Dostopno prek: <http://hdl.handle.net/2142/652> (31. 10. 2020).
- Rieusset-Lemarie, Isabelle (1997): Paul Otlet's Mundaneum and the international perspective in the history of documentation and information science. *Journal of the American Society for Information Science*, 48 (4): 301–309.
- Šakaja, Laura (2008): *Embedding oblivion – identity politics in the landscapes of Banovina, Croatia. Landscapes, Identities and Development*. PECSRL _The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape: 130. Lizbona: PECSRL.
- Schafer, Valérie (2013): *Le Mundaneum, un patrimoine inclassable*. Hermès, La Revue, 66 (2): 155–159. Dostopno prek: <https://www.cairn-int.info/revue-hermes-la-revue-2013-2-page-155.htm>. (20. 9. 2020).
- Schönle, Andreas (2006): *Lotman and Cultural Studies*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

- Semenenko, Aleksei (2012): *The Texture of Culture: An Introduction to Yuri Lotman's Semiotic Theory*. New York: Palgrave MacMillan.
- Smith, Laurajane (2006): *Uses of Heritage*. London; New York: Routledge.
- Tamm, Marek (2019): Introduction: Juri Lotman's Semiotic Theory of History and Cultural Memory. V M. Tamm (ur.): *Juri Lotman - Culture, Memory and History*: 1-26. New York: Palgrave Macmillan.
- Teughels, Nelleke (2020): Expectation versus reality: how visual media use in Belgian Catholic secondary schools was envisioned, encouraged and put into practice (c. 1900-1940). *Paedagogica Historica* (v tisku).
- Topler Potočnik, Jasna, in Kužnik, Lea (2019): The Role of UNESCO Heritage in the Boutique Tourism Offer in Slovenia. V V. Bevanda in S. Štetić (ur.): *Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present Era*: 629-638. Beograd: Skripta International.
- Van Acker, Wouter (2011): Internationalist Utopias of visual education: the graphic and scenographic transformation of the universal encyclopaedia in the work of Paul Otlet, Patrick Geddes, and Otto Neurath. *Perspectives on Science*, 19 (1): 32-80.
- Van Acker, Wouter (2012): Architectural metaphors of knowledge: The Mundaneum designs of Maurice Heymans, Paul Otlet, and Le Corbusier. *Library Trends*, 61 (2): 371-396.
- Van Den Heuvel, Charles (2010): Paul Otlet et les versions historiques de la genèse du World Wide Web, du Web sémantique et du Web 2.0. V J. Gillen (ur.): *Paul Otlet, fondateur du Mundaneum (1868-1944)*: 159-175. Bruselj: Les Impressions nouvelles.
- Van Den Heuvel, Charles, in Rayward, Warden Boyd (2011): Facing Interfaces: Paul Otlet's Visualizations of Data Integration. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62 (12): 2313-2326.
- Vermeir, Koen (2005): The magic of the magic lantern (1660-1700): on analogical demonstration and the visualization of the invisible. *British Journal for the History of Science*, 38 (2): 127-159.
- Winter, Jay M. (1995): *Sites of Memory, Sites of Mourning: the Great War in European Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wright, Alex (2014): *Cataloging the World: Paul Otlet and the Birth of the Information Age*. Oxford: Oxford University Press.

Podatki o avtorici

doc. dr. **Natalija Majsova**,

Oddelek in katedra za kulturologijo

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani

E-mail: natalija.majsova@fdv.uni-lj.si